

กระบวนการปรับตัวของชุมชนท่าเสาอันในกระแสระบบทุนนิยม
The process of adapting Tha Sa-an community in the current capitalist system

❖ อีระพงษ์ ทศวัฒน์ ❖ นิกร กาเจริญ ❖

กระบวนการปรับตัวของชุมชนท่าสะพานในกระแสรบทุนนิยม

The process of adapting Tha Sa-an community in the current capitalist system

❖ อธิษฐาน ทศวัฒน์ ❖ นิกร กาเจริญ ❖

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชนในรูปแบบของการใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์และระบบคุณค่าของชุมชน อีกทั้งงานวิจัยชิ้นนี้ยังเป็นการศึกษาที่ย้อนกลับไปศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนที่ยังแฝงรากลึกเอาไว้และก่อให้เกิดเป็นพลังในการพัฒนาท้องถิ่นโดยนำเอาทุนทางสังคมที่มีอยู่นั้นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและการแก้ไขปัญหาของชุมชนภายใต้การเข้ามาของกระแสรบทุนนิยม

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท่าสะพานมีกระบวนการในการปรับตัวด้านเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางการประกอบอาชีพ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรม โดยคนในชุมชนมีกระบวนการในการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของชุมชน ประเพณีที่สำคัญและอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาและการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนหลากหลายมิติ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนา การแก้ไขปัญหาของชุมชน และการสร้างเสริมด้านความมั่นคงในการดำรงชีวิต อีกทั้งกระแสการท่องเที่ยวของชุมชนที่กำลังก่อตัวขึ้นนับว่าเป็นโอกาสที่ดีของชุมชนที่จะดึงนำมาเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการสร้างรายได้และการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนได้อีกด้วย

ดังนั้นชุมชนจึงได้นำเอาต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมแล้วในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้และผสมผสานในการปรับตัวของชุมชนท่าสะพานให้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการขายสินค้าของชุมชน การจัดลานค้าชุมชน และการอนุรักษ์บ้านไม้เก่าเพื่อยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้

คำสำคัญ : กระบวนการปรับตัว, คุณค่าทางวัฒนธรรม, กระแสรบทุนนิยม

ABSTRACT

The research was to study community adaptation by community culture to create identity and value system. This research is also a study the community history, local history, way of life and the local development process in situation of the capitalism to manage social capital into the community development and solving community problem.

The research result found that the adaptation of the community economic should be have a process that creates a stable cultural preservation, occupation and community income. The people in the community and their families had a can learn local culture, community history important traditions and i community identities through the process of learning in the education system and community activities in a variety of dimensions.

The participation of community cloud be take the major role in activities or learning process in the context of the community for the community preparation to become a new tourist attraction in Chachoengsao, increate community income and cultural conservation.

Therefore, the community has adopted the existing social capital, local wisdom and community culture to establish the community of Tha Sa An to become a cultural area as a community space to sell community products and preserve old wooden houses to maintain the identity of the community.

Keywords : Adaptation process, Cultural values, Capitalism

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมในปัจจุบันของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทางกายภาพ เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำผืนนวกทะเลชายฝั่งที่มีขนาดใหญ่และยังเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ในการหล่อเลี้ยงผู้คนที่ย้ายมาอยู่ อื่นทั้งสภาพสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรม อันเนื่องมาจากผลพวงของการพัฒนาประเทศ ให้กลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ตามแผนการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เพื่อเป็นการเร่งการเจริญเติบโตของประเทศในภาคอุตสาหกรรมให้ประชาชนมีรายได้ที่เพิ่มสูงมากขึ้น รวมถึงการที่เปิดรับให้ต่างชาติสามารถเข้ามาลงทุนในประเทศซึ่งก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนและการแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน สภาพสังคมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กลายเป็นสังคมเขตอุตสาหกรรม แต่ก็ยังคงหลงเหลือสภาพพื้นที่ของพื้นที่ทำอาชีพเกษตรกรรม การประมงอาศัยอยู่เช่นเดียวกัน มิใช่แปรเปลี่ยนสภาพสังคมกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมเต็มตัวแต่อย่างใด ดังนั้นสภาพสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการผสมผสานในเรื่องของสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ เพราะการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนที่หลั่งไหลเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและการตั้งบ้านเรือนของผู้คนที่ยึดพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นสำคัญในการประกอบอาชีพและอยู่อาศัย

ลุ่มน้ำบางปะกงนับว่าเป็นลุ่มน้ำที่สำคัญลุ่มน้ำหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะไหลพาดผ่านจังหวัดฉะเชิงเทราและไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต และยังมีหลากหลายในเรื่องของชาติพันธุ์ ความเชื่อ และวัฒนธรรม ในยุคสมัยแรกเริ่มของการตั้งเมืองหรือเป็นพื้นที่ผู้คนมาอาศัยอยู่ โดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงชนชาติขอมที่เคยอาศัยอยู่ดั้งเดิมริมแม่น้ำ มาตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดีอาณาจักรขอมที่เคยรุ่งเรืองและปกครองดินแดนพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้น ทั้งการที่คนไทยได้ย้ายถิ่นฐานและมีการขยายตัวของกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จึงถึงรัตนโกสินทร์ ได้มีคนไทยมาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้น ดังหลักฐานที่ปรากฏของพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้มาตั้งฐานทัพที่บางคล้า และในหัวเมืองฉะเชิงเทรา รวมถึงการที่ชาวจีนได้อพยพย้ายถิ่น

เข้ามาเป็นแรงงานในประเทศช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีและย้ายศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร เพราะมีชัยภูมิที่เหมาะสมและสามารถขยายตัวเมืองได้มากกว่ากรุงธนบุรี โดยมีการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในด้านต่างๆ บางอย่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยเช่นเดียวกัน และการที่ประเทศมีการเปิดรับให้ชาวจีนได้เข้ามาทำการค้าขายและอาศัยอยู่ในประเทศได้อย่างเสรี เป็นยุคสมัยที่คนจีนเริ่มอพยพเข้ามาในประเทศและตั้งถิ่นฐานอยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนจีนในยุคแรกเริ่มก็เลือกที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำเป็นส่วนใหญ่ เพื่อความสะดวกในการคมนาคมการขนส่งสินค้าและการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นในยุคแรกเริ่มของการเริ่มตั้งบ้านเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงยึดอยู่กับแหล่งน้ำหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและการดำรงวิถีชีวิตที่ยึดติดกับธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และยังแสดงให้เห็นถึงการมีวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ดังที่มีวัดจีน ศาลเจ้า วัดไทย และบ้านเรือนของผู้คนที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกงคือการขยายตัวของเขตอุตสาหกรรมที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีการรุกล้ำพื้นที่ทำกินหรือพื้นที่เกษตรกรรมเดิมของชุมชนที่ประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่กับแม่น้ำบางปะกง อีกทั้งยังส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ได้ค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชน อีกทั้งการที่คนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองจากการทำการเกษตร/ประมง เข้าสู่ระบบโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว ทำให้ภาพของการดำรงชีวิตของผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา และชาติพันธุ์ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างในพื้นที่ได้เลือนหายไป เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การทำการประมง การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของผู้คน การตั้งบ้านเรือน การค้าที่เน้นเข้าสู่ระบบทุนนิยมเพิ่มมากขึ้น ทำให้สังคมกำลังประสบปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

ชุมชนท่าสะพาน ตำบลท่าสะพาน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่และการที่ชุมชนถูกปิดล้อมโดยสังคมอุตสาหกรรมโดยรอบ ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในด้านการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การทำการเกษตร การประมงและความสัมพันธ์ทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไปเข้าสู่ระบบสังคมแบบอุตสาหกรรม อีกทั้งการได้รับผลกระทบจากระบบอุตสาหกรรมทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเริ่มลดน้อยถอยลงไป ชาวบ้านบางส่วนต้องขายที่ดินทำกินของตนเองให้กับนายทุนที่เข้ามาในชุมชน และทำให้เกิดผลพวงในเรื่องของการไม่มีที่ดินทำกิน และปัญหาด้านรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้คน

ชุมชนท่าสะพานได้มีการปรับตัวโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองมีอยู่ทางวัฒนธรรมจีน-ไทย ในด้านการอนุรักษ์พื้นที่ทางวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์บ้านเก่าที่เป็นลักษณะของห้องแถวชุมชนดั้งเดิมของชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ของชุมชน แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของการเป็นคนจีน-ไทย ที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงได้เป็นอย่างดี และในความหมายอีกนัยยะหนึ่งก็เพื่อเป็นปกป้องและรักษาพื้นที่ของตนเองให้นายทุนหรือพ่อค้าจากภายนอกเข้ามาแสวงหาผลกำไรหรือการกว้านซื้อที่ดิน เป็นการดำรงเอาไว้ซึ่งคุณค่าวิถีชีวิตของชุมชนในอีกรูปแบบหนึ่ง อีกแนวทางหนึ่งที่ชุมชนมีวิธีการในการปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองผสมผสานกับความรู้ในการค้าที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญของคนจีนในการประกอบอาชีพ มีการจัดตั้ง “ลานค้าชุมชน” เกิดขึ้นเพื่อให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้ประกอบอาชีพในการค้าและไม่ให้ออกไปทำงานนอกชุมชนหรือการเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะมองว่าระบบโรงงานอุตสาหกรรมเป็นระบบที่เอาเปรียบคนชุมชนของตนเอง และยังมีแนวโน้มให้แนวคิดอื่นๆ เช่น การปลูกฝังในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของชุมชน ทั้งจีน-ไทย ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนได้โดยที่ไม่มีปัญหาในเรื่องของวัฒนธรรม และประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วยในปัจจุบัน เพื่อเป็นการตอบสนองดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนปัจจุบัน

ดังนั้นงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเองจึงมีความต้องการที่จะศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนท่าสะพาน ว่าได้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านใดบ้างในการ

ปรับตัวของชุมชนท่ามกลางสังคมที่เป็นอุตสาหกรรม รวมถึงการค้นหาลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ที่มีความหลากหลายเรื่องราวของชาติพันธุ์ ความคิด ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ ในการดำรงชีวิต จากอดีตจนถึงปัจจุบันว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันที่สังคมเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัวในพื้นที่ภาคตะวันออก และเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมแล้วในชุมชนมิให้เลือนหายไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนท่าสะพาน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์วิถีชีวิตและการจัดการวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมริมแม่น้ำบางปะกง
3. เพื่อศึกษาการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นในการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางกระแสสังคมอุตสาหกรรม

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการชุมชนในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชนและการปรับตัวของชุมชน โดยศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเสนอสรุปเนื้อหาสาระที่สำคัญของแต่ละแนวคิดได้ดังนี้

1. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ ประสบการณ์ แนวทางต่างๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาของคนในแต่ละชุมชน ซึ่งแฝงอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ ระบบคิดของคนในชุมชน มีการสั่งสม การเรียนรู้ การสืบทอด และการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตในแต่ละยุคสมัย แนวความคิดและวิธีการดังกล่าว เกิดจากการสังเกต การลองผิดลองถูก หรือการใช้วิธีการอย่างอื่นจากประสบการณ์หลายๆ ครั้ง แล้วสรุปเป็นบทเรียน ภายใต้กรอบแนวคิด ความเชื่อของคนในสังคม ระบบความคิดเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในลักษณะนามธรรม แสดงออกในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ความกลัว หรือแนวคิดอื่นๆ ที่ยึดมั่นร่วมกันและเป็นอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต

ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่แสดงออกในรูปธรรมย่อมมีสิ่งที่เป็นนามธรรมสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ดังนั้นปัจเจกบุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมา ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การดำรงชีพ หรือพิธีกรรมต่างๆ ย่อมมีแนวความคิดและความเชื่อเป็นเงื่อนไขที่สนับสนุนการแสดงออกทางพฤติกรรมเหล่านั้น

2. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยสรุปแล้ว วัฒนธรรมชุมชนเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณค่าและศักยภาพของชุมชนที่มีการผลิตและผลิตซ้ำกิจกรรมทางสังคมพัฒนาเป็นจารีตประเพณี ระบบกฎเกณฑ์ และพิธีกรรมต่างๆ เป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ยึดปฏิบัติและสืบทอดกันต่อไป จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการทำงานพัฒนานั้นมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ กิจกรรม/โครงการพัฒนาจะสามารถแก้ไขปัญหาได้จริงและมีความยั่งยืนหรือไม่จำเป็นที่ทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมชุมชนอย่างถ่องแท้ เพราะวัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกลไกที่ชุมชนดำรงอยู่ ซึ่งประกอบด้วย ค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ ที่หลอมรวมกันเป็นวิถีชีวิตของชุมชน การทำงานพัฒนาเพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของชุมชนจึงมีความจำเป็นต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับชุมชน วัฒนธรรมชุมชนจึงกลายเป็นฐานคิดใหม่ของกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหารากเหง้าของตนเอง พัฒนาจิตสำนึกใหม่ เน้นการเรียนรู้โดยอาศัยฐานชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นฐานคิดในการทำงาน เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นการปรับตัวของชุมชนหรือสังคมเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัตและมีเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน อันได้แก่ การพัฒนาของรัฐและนโยบายส่งเสริมจากรัฐ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือแม้แต่ด้านนิเวศวิทยาชุมชน ล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นสะท้อนให้เห็นทั้งในส่วนที่เป็นผลดีกับชุมชน เช่น ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างรายได้ การพัฒนารูปแบบการเกษตรและการเพาะปลูก การพัฒนาความรู้และภูมิปัญญา และในส่วนที่เป็นผลกระทบในเชิงลบ เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น การขยายตัว

ของเมืองสูงสังคมชนบท การพัฒนาประเทศด้านอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการ การปรับตัวของชุมชน เพื่อให้เกิดความสมดุลและเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มีกระทบสังสรรค์กับชุมชนตลอดเวลา

4. แนวคิดการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม เป็นการที่สมาชิกของสังคมหนึ่ง ที่เกิดกระบวนการยอมรับและรับเอาวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่งเข้ามาปรับใช้ในวิถีการดำรงชีวิตกับวัฒนธรรมดั้งเดิม อันเป็นผลจากเงื่อนไขหลายประการ ทั้งในด้านวัฒนธรรม เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม ประชากร ชีววิทยา จิตวิทยา ตลอดจนสภาวะสังคมที่เต็มไปด้วยการพัฒนา เพื่อให้กลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ล้วนเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สมาชิกในสังคมหนึ่งๆ เกิดการยอมรับและปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อให้มีวิถีชีวิตที่ดียิ่งขึ้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม การปรับตัวทางวัฒนธรรมอาจเกิดผลตามมาในสองลักษณะทั้งที่เป็นผลในด้านดีกับสังคมและผลที่เกิดขึ้นในทิศทางไม่ดีกับสังคมก็เป็นได้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ หมู่บ้านท่าสะอ้าน ตำบลท่าสะอ้าน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีเหตุผลในการเลือกดังนี้

1) ชุมชนท่าสะอ้านเป็นพื้นที่อยู่ริมแม่น้ำบางปะกง และมีวิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลาย เช่น คนจีน คนไทย ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม

2) ชุมชนท่าสะอ้านอยู่ในเขตของพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาที่หลากหลายในการดำรงชีวิตทั้งภูมิปัญญาแบบชาวจีน ภูมิปัญญาแบบชาวไทย ผสมผสานอยู่ร่วมกัน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ประวัติศาสตร์ชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์
- 2) ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนกับแม่น้ำบางปะกง
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ในเรื่องของการประกอบอาชีพ การเกษตร การสร้างบ้านเรือน การค้า
- 4) วัฒนธรรมชุมชน/ความเชื่อ/ศาสนา
- 5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

6) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตในสภาพสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการปรับตัวของชุมชนท่าสะพานท่ามกลางกระแสสังคมอุตสาหกรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรมอาหารที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม รวมถึงการอนุรักษ์องค์ความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นการตั้งบ้านเรือนและการค้าที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์จีน-ไทย ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง

สรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมกับความสัมพันธ์ของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวัฒนธรรมชุมชนท่าสะพานมีลักษณะความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในการดำรงชีวิต การใช้องค์ความรู้ของท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ การค้า การอนุรักษ์ที่อยู่อาศัย การผลิตสินค้าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างรากฐานของระบบโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมชุมชนที่กล่าวถึงนั้นเป็นปัจจัยในด้านของการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม แต่ยักรวมถึงการใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของคนในชุมชนที่คอยประสานความสัมพันธ์ด้านความเชื่อทางศาสนา การดำรงชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงคุณค่าและพลังของชุมชน ดังนั้นระบบความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีต่อองค์ความรู้และวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นระบบความสัมพันธ์ในหลากหลายด้าน ดังนี้ ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนมีความสัมพันธ์ในด้านการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของคนในชุมชน การดำรงชีวิต การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวจีน การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งสามารถบ่งบอกให้เห็นถึง

อัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน เพราะบึงองค์ความรู้สามารถถ่ายทอดให้เกิดกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นในชุมชนและยังแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้คน หากคนในชุมชนมีความมั่นคงด้านการประกอบอาชีพ การค้าและการผลิตสินค้าในชุมชนแล้วนั้นก็จะสามารถที่จะสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัวไม่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านของการย้ายถิ่นไปทำงานยังภายนอกชุมชน รวมถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่คอยที่ผูกติดและเชื่อมร้อยผู้คนในชุมชนให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนคือ เทศกาลกินเจของชุมชนท่าสะพานและประเพณีแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำที่นำเอาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างผู้คนในชุมชนและภายนอกชุมชนให้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมในการถือศีลและแบ่งปันอาหารร่วมกัน ทำกิจกรรมสร้างความสนุกสนานให้กับชุมชนรวมถึงการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามอีกด้วย

ส่วนในด้านเศรษฐกิจนับว่าวัฒนธรรมชุมชนมีความสัมพันธ์ในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในชุมชนสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้ในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน โดยการปรับวิถีคิดของคนในชุมชนด้านการค้าขายให้นำเอาสินค้าที่มีอยู่ในชุมชน หรือทุนทางด้านอาหารมาปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นตลาดของชุมชน “ลานค้าชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว อีกทั้งยังให้คนในชุมชนรู้จักมีจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นแรงดึงดูดให้กับคนภายนอกชุมชนได้เข้ามาบริโภคอาหารและสินค้าที่มีอยู่ ดังนั้นคุณค่าและความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมชุมชนที่มีหลากหลายมิติและมุมมองที่ว่าด้วยเรื่องของความสัมพันธ์กับชุมชนในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชนท่าสะพาน และยังเป็นวัฒนธรรมในการพัฒนาที่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดพลังในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านการนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่มาต่อยอด และใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนในชุมชนเอง ดังนั้นควรที่จะมีการรักษาเอาวัฒนธรรมของอาหารที่มีอยู่ซึ่งเป็นทุนทางสังคมนั้นเอามาปรับใช้ให้เกิดพัฒนาการในการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดต่อไปในอนาคต

อภิปรายผล

กระบวนการปรับตัวของชุมชนในด้านการดำรงชีวิต และการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

กระบวนการปรับตัวของชุมชนท่าเสาآنในด้านการดำรงอยู่ เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันนั้น วัฒนธรรมชุมชนท่าเสาآنประสบปัญหาเนื่องจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คน การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมใหม่ทำให้ชุมชนขาดกระบวนการในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของตนเองลดน้อยลง อีกทั้งในยุคปัจจุบันเงินเข้ามาเป็นปัจจัยที่สำคัญหลักในการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ทำให้ระบบคิดของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคม การละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองหรือการละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด เพื่อไปแสวงหารายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนเกิดความระส่ำระสายในการรักษาองค์ความรู้และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงประชากรในชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่ถูกกระบวนการทางสังคมหล่อหลอมให้เดินทางเข้าสู่วัยทำงานในระบบอุตสาหกรรมจึงทำให้ชุมชนประสบปัญหาด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของตนเอง

ดังนั้นกระบวนการปรับตัวของชุมชนควรที่จะมีกระบวนการที่สร้างความมั่นคงทางการประกอบอาชีพ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องเริ่มจากคนในชุมชนและครอบครัวก่อนอันดับแรกในการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของชุมชน ประเพณีที่สำคัญและอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาและการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนในหลากหลายมิติ เพราะในปัจจุบันระยะเวลาในการทำกิจกรรม อาจจะเป็นปัญหาที่สำคัญของคนในชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นควรที่จะมีแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน โดยในปัจจุบันชุมชนกำลังที่จะกลายเป็นแหล่งที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ในจังหวัดฉะเชิงเทราและเริ่มเป็นที่รู้จักของคนหมู่มาก ดังนั้นควรที่จะใช้โอกาสที่ดีในการเปิดรับการท่องเที่ยวของชุมชนในกระแสที่กำลังพัฒนาท้องถิ่นนั้น เามาประยุกต์ใช้ในองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ต่อการปรับตัวของชุมชนท่าเสาآن และวัฒนธรรมของชุมชนอย่างรอบด้าน เนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวได้นำผู้คนที่หลากหลายเข้ามาสู่ชุมชนและผู้คนเข้าไป

ในชุมชนต้องการที่จะเสถียรความเป็นท้องถิ่นนิยมของชุมชนในด้านของวัฒนธรรมชุมชน สินค้า อาหาร ความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน เพราะฉะนั้นจึงสามารถที่จะสร้างเป็นจุดขายของชุมชนและเป็นจุดเด่นที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจก็เป็นได้ อีกทั้งกระแสการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันเป็นการท่องเที่ยวลักษณะแบบครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และแบบเป็นกลุ่ม ซึ่งชุมชนท่าเสาآنมีลักษณะของชุมชนที่อยู่ติดริมแม่น้ำบางปะกง สามารถเดินทางสัญจรและเข้าถึงได้ง่ายอีกทั้งยังตั้งอยู่ในบริเวณเขตอุตสาหกรรม จึงเป็นโอกาสที่จะพัฒนาชุมชนให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น เพราะการที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวจะเป็นการรักษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นชุมชนเอาไว้ เพื่อสร้างเป็นจุดขายให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชนและมาซื้อสินค้าต่างๆ รวมถึงได้มาสัมผัสบรรยากาศการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมและได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมของ ส่วนคนในชุมชนเองก็ได้รับผลประโยชน์จากรายได้ที่เข้ามาให้กับนักท่องเที่ยวในอีกด้าน ทำให้ชุมชนเองสามารถที่จะสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนและยังเป็นการสร้างรายได้ที่แบ่งปันให้กับคนที่กลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าเสาآن เพราะเมื่อมีการเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยวแล้วนั้นระบบเศรษฐกิจของชุมชนก็จะดีขึ้นไปด้วย เนื่องจากการไหลเวียนของเงินทุนที่เข้ามาในชุมชนเกิดการลงทุนซื้อขายสินค้าและบริการอื่นๆ เช่น การขายอาหารของชุมชน การท่องเที่ยวทางเรือ การท่องเที่ยวงานประเพณีที่สำคัญและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

1. ประชาชนในชุมชนท่าเสาآنควรที่จะเรียนรู้คุณค่าภูมิปัญญาของท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนในด้านการสืบทอดวิถีการผลิตของชุมชนให้ดำรงอยู่
2. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาآنควรที่จะเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนให้มีศักยภาพของท้องถิ่นในด้านการพัฒนา
3. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาآنควรที่จะรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมให้กลายเป็นชุดองค์ความรู้ของชุมชนและการเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอก

4. หน่วยงานในจังหวัดฉะเชิงเทราในด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนท่าसानเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทราควรที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในด้านประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญของท้องถิ่น

2. มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทราควรที่จะศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน

3. มหาวิทยาลัยหรือนักวิชาการควรที่จะมีการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาหารและต่อยอดพัฒนาให้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2554, มกราคม-เมษายน). เหลียวหลังแลหน้า งานวิจัยด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย : ข้อสังเกตต่อนักสังคมวิทยาชนบท. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา 30 (1) : 67-89.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). เอกสารการสอนชุดวิชา 15337 การสื่อสารกับการพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (1984). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาชนบท, มูลนิธิหมู่บ้าน: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- นันทวัฒน์ ฉัตรอุทัย. (2545). “การศึกษา Popular Culture แบบเอดเวิร์ด ธอมป์สัน. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2543). การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สนิท สมัครการ. (2542). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2541). สังคมไทยและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา และประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. (2543). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2553). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. (2515). ความเรียงมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2538). วัฒนธรรมและการพัฒนา: มิติของการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ .
- _____. (2539). การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- _____. (2544). “แนวความคิดและทิศทางในการศึกษาประวัติศาสตร์และ สังคมไทย”. ในความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทาง ประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.